

Організація самостійної роботи в процесі викладання філософії в ЗВО*В. І. Фуркало¹, В. С. Фуркало²*

Опубліковано	Секція	УДК
27.01.2023	Освіта/Педагогіка	378

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7643448>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті проаналізовано особливості організації самостійної роботи в процесі викладання філософії в закладах вищої освіти. Визначено, що самостійна робота є основною формою навчання у закладах вищої освіти, а також обов'язковою складовою навчальної та пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, її успішність переважно розкриває якість професійної підготовки у ЗВО. На основі цього, було представлено результати дослідження, які були отримані на основі проведеного опитування з метою визначення якості організації самостійної роботи в процесі викладання філософії у закладах вищої освіти. Отже, відповідно до отриманих результатів дослідження для організації самостійної роботи в процесі викладання філософії у закладах вищої освіти, перш за все, необхідно викладачам брати до уваги основні мотивуючі чинники, а саме: підтримання пізнавального інтересу у майбутніх фахівців, спрямованість навчальної діяльності до обраного фаху; усвідомлення значущості засвоєних знань на теоретичному і практичному рівні і застосовувати відповідні форми, технології та методи навчання; по-друге, ознайомлення студентів із цілями, завдання та очікуваними результатами навчальної дисципліни; їх інформування про основні завдання професійного розвитку, що є гарантією успішної навчальної діяльності.

Крім того, важливе значення відіграє створення інноваційних підходів до професійно орієнтованого дидактичного супроводу самостійної діяльності майбутніх фахівців, що ґрунтується на основі вираження зацікавленості щодо використання знань у різній спосіб, наприклад, в групових дискусіях, презентаціях тощо. Також необхідно застосовувати актуальні методи для заохочення студентів до виконання завдань самостійної роботи, особливу застосовувати проблемно-пошукові методи; метод проектного навчання; колективної розумової діяльності та застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні.

Ключові слова: самостійна робота, методи, філософія, мотивація, пізнавальний інтерес.

The organization of independent work in the process of teaching philosophy in higher education institutions

Annotation. The article analyzes the peculiarities of the organization of independent work in the process of teaching philosophy in institutions of higher education. It was determined that independent work is the main form of learning in institutions of higher

¹ кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальних і правових дисциплін, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, <https://orcid.org/0000-0002-4707-6788>

² кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальних і правових дисциплін, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, <https://orcid.org/0000-0002-0502-3207>

education, as well as a mandatory component of educational and cognitive activities of future specialists, its success mainly reveals the quality of professional training in higher education institutions. Based on this, the results of the study were presented, which were obtained on the basis of a survey conducted to determine the quality of the organization of independent work in the process of teaching philosophy in institutions of higher education. Therefore, according to the obtained research results, for the organization of independent work in the process of teaching philosophy in institutions of higher education, first of all, it is necessary for teachers to take into account the main motivating factors, namely: maintenance of cognitive interest in future specialists, orientation of educational activities to the chosen profession; awareness of the importance of acquired knowledge at the theoretical and practical level and apply appropriate forms, technologies and methods of education; secondly, familiarizing students with the goals, tasks and expected results of the academic discipline; informing them about the main tasks of professional development, which is a guarantee of successful educational activities.

In addition, the creation of innovative approaches to professionally oriented didactic support of independent activities of future specialists, which is based on the expression of interest in using knowledge in different ways, for example, in group discussions, presentations, etc., plays an important role. It is also necessary to use current methods to encourage students to perform independent work tasks, especially to use problem-search methods; method of project education; collective mental activity and the use of the latest information and communication technologies in education and provide them with a clear algorithm of actions and recommendations regarding the correctness of tasks

Keywords: independent work, methods, philosophy, motivation, cognitive interest.

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вхідження України до європейського простору та постійне зростання обсягів інформації потребує нового етапу вирішення проблеми організації самостійної роботи студентів у закладах вищої освіти (далі – ЗВО). Це пов'язано з тим, що професійна діяльність майбутнього фахівця в сучасних конкурентних умовах на ринку праці ґрунтується на прискореній зміні професійних знань, умінь і практичних навичок, здатності самостійно, швидко і якісно вдосконалювати свою кваліфікацію [10, с. 412]. Саме, організація самостійної роботи в процесі викладання філософії у закладах вищої освіти відіграє значення впродовж усього життя, оскільки виступає однією з форм організації освітнього процесу ЗВО і є невід'ємною його складовою, тому, на наш погляд, необхідно готувати майбутніх фахівців до самостійного пошуку та формування знань, умінь і практичних навичок для реалізації навчальної та майбутньої професійної діяльності. Крім того, необхідно зазначити, що саме вивчення філософії здійснює вплив на формування світогляду, життєвих орієнтирів сучасної молоді, розвиває вміння адаптуватися до нових інформаційних, технологічних парадигм, є основною детермінантою формування внутрішньої свободи особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість вчених займались вивчення проблеми організації самостійної роботи майбутніх фахівців. Так, вчені С. Цюра, А. Такзалова у своїх наукових дослідженнях висвітлювали роль самостійної роботи в навчальному процесі [8]; дослідження основних аспектів удосконалення ефективності самостійної діяльності майбутніх фахівців представлено у наукових працях О. Нестеренко [4]. Вчені О. Бережна, Е. Колот, Ю. Солошенко, О. Хміль акцентували увагу на вивченні основних методів організації самостійної роботи студентів [7]. Але останнім часом, науковці В. Володько, Т. Іванова, І. Ковалевський розробили та впровадили рекомендації щодо організації самостійної роботи у закладах вищої

освіти. А вивчення проблеми актуалізації викладання філософії і самостійної роботи студентів займався М. Максюта.

Водночас необхідно зазначити, що представлені на сьогодні дослідження не в повній мірі відображають всю багатоплановість проблеми в організації самостійної роботи в процесі викладання філософії в закладах вищої освіти недостатньо.

Мета статті – з'ясування особливостей організації самостійної роботи в процесі викладання філософії в ЗВО. Реалізація представленої мети передбачає визначення основних методів дослідження: теоретичного характеру: вивчення та аналіз філософської, педагогічної та навчально-методичної літератури з питань дослідження; систематизація теоретичних й експериментальних даних; вивчення та узагальнення досвіду; емпіричні: метод анкетування для визначення якості організації самостійної роботи в процесі викладання філософії. Також застосовуються актуальні методи для заохочення студентів до виконання завдань самостійної роботи, особливу застосовувати проблемно-пошукові методи; метод проектного навчання; колективної розумової діяльності та застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні.

Методологічну основу дослідження складають філософські, психолого-педагогічні положення про єдність теорії і практики, про людину, яка виступає суб'єктом діяльності, про її активність у пізнавальній діяльності, про розвиток та формування особистості; системний підхід для здійснення аналізу досліджуваної проблеми; особистісно орієнтований та андрагогічний підходи у навчально-виховній діяльності; акцентування уваги на концепцію неперервної професійної освіти.

Результати

Оволодіння знаннями з навчальних предметів є складним процесом поетапного їх перетворення у надбання особистості, яка формується через виховну та навчальну діяльність. Відповідно до цього, створюються передумови з застосуванням певних форм і методів активізації діяльності та самостійної роботи майбутніх фахівців. Але, важливо зазначити, що на відміну від проведених лекцій та семінарів, основною є самостійна робота. В умовах сьогодення навчальний процес має бути побудований на основі прояву саморозвитку, самоствердження особистості. Педагог в процесі викладання дисципліни використовує відповідні методи, форми, технології для реалізації навчальної діяльності та організації самостійної роботи студентів, що сприяють успішному засвоєнню знань та формуванню професійних умінь та навиків.

Проаналізувавши наукові джерела, було визначено, що самостійна робота – це діяльність, яка спрямована на роботу з навчальною літературою за межами навчальних занять, а також, комплексна, цілеспрямована діяльність майбутніх фахівців у процесі аудиторних, обов'язкових за розкладом навчальних занять, коли вони уважно слухають і самостійно конспектують лекційний матеріал [1, с. 71; 2, с. 45]. Крім того, було визначено, що самостійна робота спрямована на вирішення чітко визначених завдань, а також забезпечена спрямованістю інтелектуальних можливостей кожного індивіда, їх знань, умінь і навиків мислення, актуалізацією практичного досвіду, і реалізується без допомоги науково-педагогічного працівника. На основі існуючих наукових досліджень з даної проблематики, самостійну роботу прийнято класифікувати на підготовчу, тренувальну, узагальнюючу (систематизуючу), повторювальну та контрольну [5; 9, с. 34]. Ефективна організація самостійної роботи, ретельне, цілеспрямоване використання усіх її можливостей сприяють пробудження розуміння позиції кожного в сучасному швидкозмінному суспільстві як активного творця, коли безперервно й стрімко змінювані цілі і є, по суті, реалізацією самостійності та відповідальності.

Як відомо, самостійність є складовою структури особистості сучасного фахівця [8, с. 123], у зв'язку з цим для навчального процесу відіграє важливе значення самостійна та творча позиція студента, яка сприяє оволодінню філософськими знаннями. Вивчення філософії потребує від майбутніх фахівців прояву самостійності, максимальної сконцентрованості уваги, ізоляваності. В процесі викладання філософії у вищих закладах освіти, основним завданням є забезпечення оволодіння філософськими знаннями, розвиток вміння теоретичного мислення та формування навиків філософсько - світоглядних в рамках узагальнень, що забезпечується за допомогою самостійної роботи із навчальними, методичними та філософськими джерелами для пошуку істини на самостійних засадах [6, с. 57].

Погоджуємось з позицією вчених В. Михайленка та О. Свіщової, які зазначали, що основою навчального курсу філософії може бути лише самостійна робота студентів з оригінальними текстами та першоджерелами, їх індивідуальне, а також колективне обговорення з науково-педагогічним працівником [3].

Таким чином, на основі вище зазначеного, можемо констатувати, що самостійна робота є основною формою навчання у закладах вищої освіти, а також обов'язковою складовою навчальної та пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, її успішність переважно розкриває якість професійної підготовки у ЗВО. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне представити результати дослідження, які були отримані на основі проведеного опитування з метою визначення якості організації самостійної роботи в процесі викладання філософії у закладах вищої освіти.

Загальна вибірка досліджуваних склала – 215 студентів. Розроблена анкета «Визначення якості організації самостійної роботи в процесі викладання філософії» включала в себе такі блоки: основні чинники, які мотивують майбутніх фахівців до виконання самостійної роботи; складнощі, які з'являються у студентів в процесі здійснення самостійної роботи; навчальні методи, які спрямовані на заохочення до виконання самостійної роботи студента; питання організації самостійної роботи майбутніх фахівців в процесі викладання філософії. Отже, вважаємо за необхідне проаналізувати отримані результати.

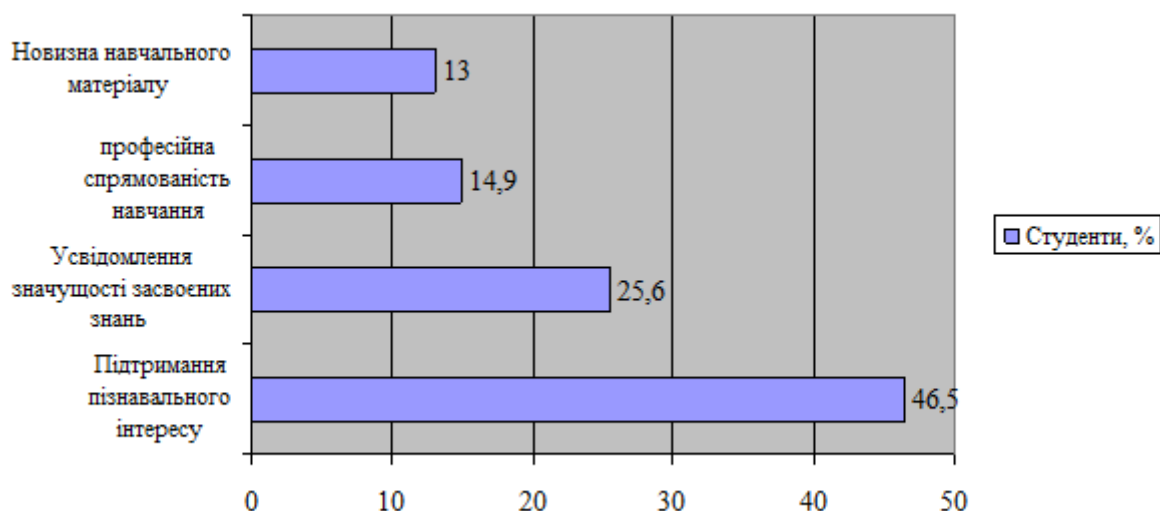
Відповідно до першого блоку: основні чинники, які мотивують майбутніх фахівців до виконання самостійної роботи, студентам пропонувалось надати відповідь на питання: «Що найбільше мотивує Вас до виконання самостійної роботи в процесі вивчення філософії?» Було визначено, що 100 опитуваних (46,5%) зазначили, що найбільше їх мотивує підтримання пізнавального інтересу; 55 респондентів (25,6%) – усвідомлення значущості засвоєних знань на теоретичному і практичному рівні; 32 осіб (14,9%) – основним чинником зазначили професійну спрямованість навчальної діяльності; 28 студентів (13%) новизна навчального матеріалу та прояв емоційності в процесі викладання філософії.

Вважаємо за необхідне представити отримані результати на рис.1.

Отже, можемо констатувати, що викладачам при організації самостійної роботи у процесі викладання філософії необхідно брати до уваги основні мотивуючі чинники, а саме: підтримання пізнавального інтересу у майбутніх фахівців, спрямованість навчальної діяльності до обраного фаху; усвідомлення значущості засвоєних знань на теоретичному і практичному рівні. І на основі цього, застосовувати до формування змісту самостійної роботи відповідні методи, форми та технології навчання.

Наприклад, реалізація педагогічних технологій, які спрямовані на асинхронність самостійної роботи забезпечує розвиток мотиваційної сфери майбутніх фахівців, їх культури самостійної освітньої діяльності та активізації суб'єктної позиції. Саме викладач має створити для майбутніх фахівців відповідні умови для забезпечення

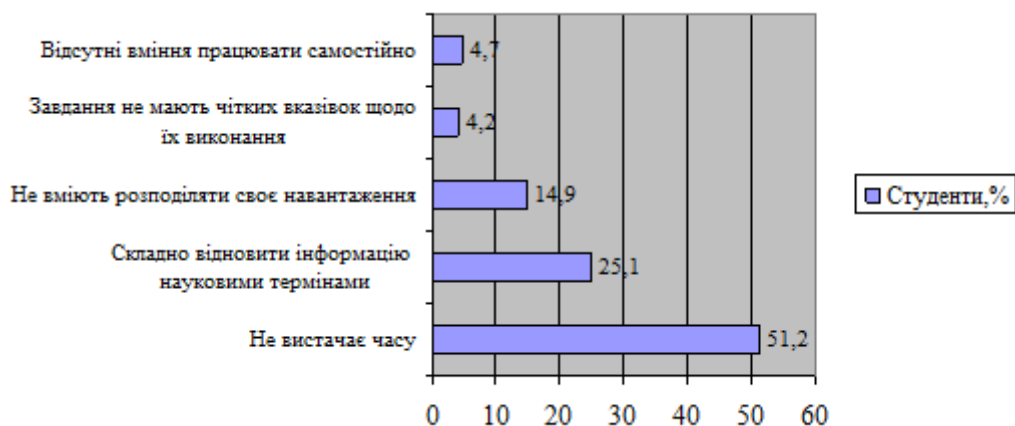
самостійного навчання та сприяти вибору студентом індивідуальної освітньої траєкторії.

Рис. 1. Отримані результати на питання: «Що найбільше мотивує Вас до виконання самостійної роботи в процесі вивчення філософії?»

Аналізуючи відповіді на питання: «Які складнощі, з'являються у Вас в процесі здійснення самостійної роботи», що було включене до другого блоку визначено, що найбільше кількість студентів 110 (51,2%) зазначили, що їм не вистачає часу для виконання самостійної роботи; 54 опитуваних (25,1%) відповіли, що їм складно відновити в пам'яті отриману інформацію з великою кількістю наукових понять; 32 студента (14,9%) підкреслили, що не вміють правильно розподіляти власне навантаження протягом навчання, що виникає труднощі; 9 респондентів (4,2%) – надані завдання, які необхідно виконати не мають чітких вказівок щодо плану їх виконання та 10 студентів (4,7%) зазначили, що у них відсутні вміння здійснювати роботу самостійно.

Отже, вважаємо за необхідне графічно представити отримані результати (рис. 2).

Рис. 2. Отримані результати на питання: «Які складнощі, з'являються у Вас в процесі здійснення самостійної роботи?»

Відповідно до отриманих даних на наступне питання: «Скільки часу Ви витрачаєте в день на виконання самостійної навчальної роботи?». Визначено, що 105 студентів

(48,8%) витрачають від двох до трьох годин; до однієї години – 72 осіб (33,5%); від чотирьох до п'яти годин на день витрачають на самостійну роботу 37 опитуваних (17,7%).

Аналізуючи відповіді на питання «Завдання на виконання самостійної роботи з філософії Ви виконуєте.....», 120 опитуваних (55,8%) зазначили, що час від часу, 72 респондентів (33,5%) – систематично; 23 осіб (10,7%) – майже не виконують.

Отже, можемо робити висновок, що складнощі, які з'являються у студентів в процесі здійснення самостійної роботи найбільш виражені такі фактори: нестача часу для виконання самостійної роботи; не вміння правильно розподіляти власне навантаження протягом навчання.

Таким чином, в процесі організації самостійної роботи в процесі викладання філософії у закладах вищої освіти викладачам необхідно проводити контроль за виконання майбутніми фахівцями завдань самостійної роботи протягом усього періоду вивчення даного курсу, наприклад: проводити усну бесіду, опитування за матеріалами розглянутої самостійної теми на практичному занятті; здійснювати письмове фронтальне опитування; проводити стандартизований контроль знань студентів за кількома темами, які були винесені на самостійне опрацювання; тестовий контроль та зниження балів за несвоєчасне виконання завдання.

Відповідно до отриманих відповідей на питання: «Які, на Ваш погляд, є ефективними методи, що спрямовані на заохочення до виконання самостійної роботи», що належить до третього блоку. За оцінкою більшістю опитуваних – 145 осіб (67,4%) було визначено, що найбільш ефективним методом є творче завдання, яке викликає у них інтерес; 86 осіб (40%) зазначали, що завдання має бути пов'язане з їх професійною діяльністю; 79 студентів (36,7%) - врахування результату виконання завдань самостійної роботи при отриманні підсумкової оцінки; 45 осіб (20,9 %) – акцентують увагу на публічне схвалення зробленої роботи, отримання похвального відгуку. Отже, на основі отриманих даних вважаємо, що викладачам необхідно застосовувати актуальні методи стимулювання самостійної роботи.

Аналізуючи отримані відповіді останнього блоку: питання організації самостійної роботи майбутніх фахівців в процесі викладання філософії, що включає в себе питання: «Чи звертаєтесь Ви з питаннями щодо виконання завдань самостійної роботи у процесі вивчення філософії до...», було з'ясовано, що до свого викладача, який викладає дану дисципліну звертаються 185 опитуваних (86%), у зв'язку тим, що потребують його допомоги. А інші 30 студентів (14%) працюють самостійно.

Щодо наступного питання: «Для організації успішного виконання самостійної роботи, що хотіли Ви мати?» Було отримано наступні результати: 135 осіб (62,8%) зазначили, що їм необхідно чіткий алгоритм дій, тобто план і рекомендації для розв'язання завдань з даної дисципліни; 99 опитуваних (46%), відповіли, що їм важливо мати приклад, як виконувати певне завдання; інші респонденти – 72 осіб (33,5%) – відповідно до результатів перевірки виконаного завдання самостійної роботи мати можливість індивідуальної бесіди з викладачем та 32 студентів (14,9%) підкреслили, що їм важливо, мати можливість коригувати свою роботу.

Таким чином, під час формування навчально-методичного забезпечення самостійної роботи в процесі викладання філософії викладачам необхідно акцентувати увагу на потребах та побажаннях студентів.

На наступне питання: Чи відомі Вам критерії оцінювання виконання завдань самостійної роботи з філософії?» було визначено, що 150 опитаних (69,9%) зазначили, що вони проінформовані про критерії; 52 осіб (28%) не змогли надати відповідь на це питання, що ймовірно свідчить про несформовані уявлення стосовно оцінювання

відповідних видів робіт і лише 13 студентів (6,1%) – не знають критерії оцінювання виконання завдань самостійної роботи з філософії.

Таким чином, викладачам важливо більш детально опрацювати критерії оцінювання за всіма видами самостійної роботи з філософії та проінформувати їх майбутніх фахівців на початку вивчення даного курсу, і якщо виникне необхідність, повторити їх під час виконання завдань.

Отже, відповідно до отриманих результатів дослідження для організації самостійної роботи в процесі викладання філософії у закладах вищої освіти, перш за все, необхідно викладачам брати до уваги основні мотивуючі чинники, а саме: підтримання пізнавального інтересу у майбутніх фахівців, спрямованість навчальної діяльності до обраного фаху; усвідомлення значущості засвоєних знань на теоретичному і практичному рівні і застосовувати відповідні форми, технології та методи навчання; по-друге, ознайомлення студентів із цілями, завдання та очікуваними результатами навчальної дисципліни, що виступає одним з елементів мотивації майбутніх фахівців до виконання самостійної роботи; їх інформування про основні завдання професійного розвитку, що є гарантією успішної навчальної діяльності.

Крім того, важливе значення відіграє створення інноваційних підходів до професійно орієнтованого дидактичного супроводу самостійної діяльності майбутніх фахівців, що ґрунтується на основі вираження зацікавленості щодо використання знань у різний спосіб, наприклад, в групових дискусіях, презентаціях тощо.

Особливе значення має проведення контролю викладачами за виконання студентами завдань самостійної роботи процесі вивчення філософії, зниження балів за неправильне чи несвоєчасне виконання завдання. Також необхідно застосовувати актуальні методи для заохочення студентів до виконання завдань самостійної роботи, особливу застосовувати проблемно-пошукові методи; метод проектного навчання; колективної розумової діяльності та застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні і надавати їм чіткий алгоритм дій та рекомендації стосовно правильності виконання завдань, при цьому демонструвати зразок як виконувати дану роботу, проводити індивідуальні консультації.

Висновки

Висновки з цього дослідження, а також перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі проведеного дослідження, можна зробити висновок, що важливою складовою вивчення філософії є самостійна робота, а основної її метою виступає систематизація, поглиблення знань та їх узагальнення. Необхідно зазначити, що застосування різних видів самостійної роботи спрямовані на те, щоб сформувані у майбутніх фахівців практичні навички та вміння самостійно виконувати завдання, наприклад, працювати з філософськими джерелами. Визначено, що самостійна робота допомагає сформувані у студента самостійне мислення, сприяє розвитку практичних навичок щодо виконання дослідницької і науково-пошукової діяльності та самоконтролю.

Таким чином, організація самостійної роботи в процесі викладання філософії у закладах вищої освіти сприяє активізації пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, розвитку індивідуально-психологічних якостей та створює ситуацію мотивації самостійного вибору.

Перспективним напрямом подальшого є створення методичних рекомендацій щодо проведення занять з філософії для викладачів, методичних вказівок для студентів стосовно самостійного опрацювання завдань для виконання самостійної роботи.

Список використаних джерел

1. Лузан А. О. Вступ до філософії. К. : Центр навчальної літератури, 2019. 136 с
2. Лучкевич В.В., Кемінь Г.М. Організація самостійної роботи студентів у процесі навчання іноземної мови у вищій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108.2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchdpu_P_2013_2_108_444.
3. Михайленко В.Г., Михайленко С.В., Свіщова О.В. Про підвищення активності самостійної роботи студентів. *Вчені записки Харківського гуманітарного інституту "Народна українська академія"*. Х., 1998. Т. 4.
4. Нестеренко О.Б. Підвищення ефективності самостійної роботи студентів. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Педагогічні науки*. No14(36), 2017. С. 78–825.
5. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової перед вищої та вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletspreads-2.pdf6>.
6. Симоненко С. М. Практикум з дисципліни «Філософія» для студентів 1 курсу всіх форм навчання : навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2017. 196 с.
7. Хміль О.В., Каськова Л.Ф., Хміль Д.О., Колот Е.Г., Бережна О.Е. Солошенко Ю.І. Методи організації самостійної роботи в сучасному навчанні студентів. *Іноваційні технології в організації самостійної роботи студентів медичних освітніх закладів: матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю*. м. Полтава, 23 березня 2017 р. С. 176–177.7.
8. Цюра С., Терзалова А. Нормативне закріплення понять «освітнє середовище», «освітній простір», «освітній процес» у контексті педагогічної термінології. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. № 5/184. 2020. С. 111–118. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/index.php/2308-4634/issue/view/135628>.
9. Шимко І. Проблеми організації самостійної роботи у вищій школі. *Рідна школа*. 2005. №8. С. 34–35.
10. Шевчук М.О., Киричок І.І., Новгородська Ю.Г. Проблеми управління самостійною роботою студентів вищих навчальних закладів. *Молодий вчений. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. № 1 (53). С. 408–412.